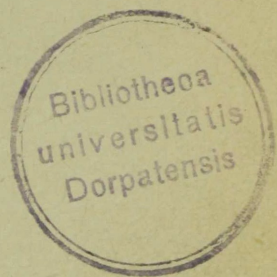

saatus

1. Tugl. teosest
2. Tugl. shil. - viies vändlus, a
massi alata kuul. arden.
3. Tugl. meele meel. parte
loodust ja nomenst.
- 3.5. rannaport - juhtumist

Jumala Saar

ODAMEES

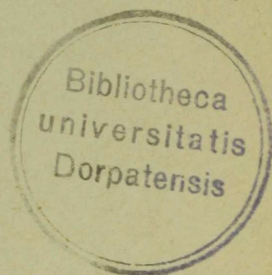

Friedebert Euglas

Jumala Saar

Torgla soo muinasjutt

3725

"Odamehe" kirjastus, Tartus 1920

0

A 3103.

1416

16231193

R. Mattiesen'i trüff, Tartus.

Mets mühises.

Madalad ja tumedad, saladuslikud ning kohutavad hääled jooksid puie ladwul ja kadusid metsa mustawas sügawuses. Rohe-punased männaladwad õõtsusid ja kummardasid ses lõpmatus mühas kui kõrkjad lagedal mererannal, kui suured lained laialt merelt tulles neid kohinal üle ujutawad.

Mets kohiseb lõpmata, igawesti.

Taewa tõusewad mustad pilwed, õhk on raske kui hõõguwas sepapajas. Sa siis puhuwad need suured taewased lõõtsjad. Rasked wasarad raiuwad pilwemägedel, sädemed sähtwawad üle kõmifewa, mürifewa taewa. Männad aga painduwad maaui, hoigawad ja kaebawad, kuid sügawas metsa südamas käib endiselt wihane, ähwardaw kohin. Weel wehiwad wasarad ja lendlewad särawad sädemed ning läigiwad taewaste seppade higipisarad. Uga

juba wiskawad pedajad pääd selga ja läbi metsa
käib rahulik põliskohin. Nii on see olnud aega-
dest aegadeni — sumedail suwiööl ja tormisil
fügispäiwil.

Mets mühas — tumedalt, aegamööda, iga-
westi.

Esä istus urmise läwel ja kuulas.

Oh! färas loojenewa päikese paistel. Kus-
gilt tulid kiilrongid. Nende tiitwad kõlisesid ja
liikmed läitlesid kustawa päewa kiirtes. Sääsed
surufid kuuse koorest katuse ümber.

Puna-kollased pedajad tuffusid kaswawas
õhtus ruske söödi serwal. Päewal wälja imbunud
waigupisarad tardusid kollases tules. Mäenõlwal
onni ees mustas kadarik.

Kadariku taga algas aga Torgla soo, mada-
late, kiburate mändadega. Raugel filmapiiril
färasid soos päikese paistel hõbelindid. Need olid
umbweed — kinnikaswawad soojärwed. Nende
kallastel elasid hallid kured, ja kuni onnini kostis
kurgede laul.

Need on saladuslikud linnud. Raugetal soo-
mätastel on nende pesad. Sää! seisawad nad

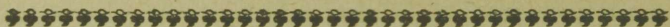
põlwiini wees ja laulawad oma laulu — isane ning emane.

Esä istus läwel ja kuulas. Ta hall särk oli rinna eest lahti. Walged juuksed rippusid poolpaljalt päält kondistele õlgadele. Sini-kollased filmalaud olid peaaegu kinni. Mullakarwalisel näol paistsid üksitud hallid habemekarwad. Peened wiisunööridega ristatud põlwed puutusid ühte wärisewa lõuaga.

Ta kuulas ja mõtles.

Ikka madalamale ja madalamale wajus wäsinud pää. Nöörilised kaelašooned wenisid pingu ja särgituklast paistis hall nahk kui maa. Ta jäi kahetorra murtuna läwele tukkuma. Läbi une wirwenduse kostis ta kõrwu hallide kurgede laul ja mändade igawene müha.

Tõsiselt, suurepäraselt rauges päike. Rääbusmändade ladwad weretasid. Warjud wenisid pikiks, roomasid mööda mäenõlwa, mustasid onni pehkinud seinil. Üksitud ülalt hallid ja alt tume-punased pilwelindid rippusid nagu nahkhiire tiiwad weerewa päikese kohal. Teispool aga kahwatas taewas, ähmatas, hämardus, ja

läbi rõõsa udu willkufid üfifikud tähed ning fit-
fas kuufirp.

Rurgede laul kustus kangel umbwete taga.

10
Rui Esä pää tõstis, lõomas Jumala saare
hiie latw teispool umbjärwi purpurliselt. Mets
kohas suwiõhtu hämaras.

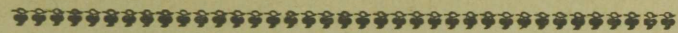
Wanamees lastis jälle pää põlwelele ja
õhkas tafa, sügawalt, õhkas ja noogutas pääd.

Sääfed jäid äkki wait. Ainult piifikesed mus-
tad putukad wiibutasid weel wäikeste tiibadega
mustawa maja ümber. Metsas ärkasid esimesed
õised hääled. Kulli naer weeres kerana soole,
rõtkas metsas wastu ja kadus kangel. Ja siis
haugatas hunt, neelas hääle ja haugatas uuesti
weerema hääle kerana puude all, soole, kaugele
umbwete poole. Ning siis sulpsas ojas iherus,
terasene weefölin waikis äkki nõrepuude all, kui
kandle keel, millele langeb käsi. Kes teab, kust
tulid ja kuhu kadusid hääled . . .

Wanamees noogutas pääga ja fofistatas:

„Isa . . . pojuke . . . waimuke. . .“

Kuid kaugeemale ta mõte ei ulatanud. Jälle

oli saja-aastases pääs tühi ja pime kui maa-aluses keldris. Pää kõikus üles ja alla.

. . . Ale laugasoo tuli mustaw hiiglapilw. Männad murdufid, kui ta neist üle weeres. Mühinal wajus ta onni selga, nii et tohikune katus ragises ja sarikad raksufid. Esä tundis oma otsest otsekui tangide wahel, ta sooned kiskufid frampides kokku, ta keha täitis põletaw kuumus. Ümber aga tees, kahises, sumas ja põles kui kõue pilwedes.

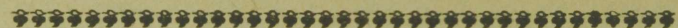
Esä sirutas wärisewad käed wälja ja sofistast, pilwi paitades, kinni silmil, siniseil huulil:

„Jumalake . . . jumalake . . . halasta!“

Ta langes rinnuli päikesest põlenud rohule. Ta hoigas ja wiskles maas kui haawatud elajas. Ta kondised sõrmed tungisid kuiwa mulda, wiimne teraline mõte kukkus ta pääst ja purunes. Kuid ümber loiwis kõrwe tuulena sünt Torgla waim.

Mets mühas tumedalt, tassa.

Sõ hõlmas tuli noormees metsa teel ja nuuksus. Ta rusikas käed pühkisid külmi pisaraid koltunud palgelt ja sügavast rinnast kostis tume hääl.

Sõ hõlmas tuli teopoiss metsa teel ja wäri-
ses wiha ning hirmu pärast. Kui mõisaloss häämaras hääwima hakkas, pööris ta ümber, tõstis rusikad taewa ja kähistas läbi hammaste:

„Hundid!“

Siis aga ehmus ta ise oma häält. Ta wajus kõssi, tõmbus küüru ja ruttas pimedas piiludes koju poole.

Hundid — ta kuulis neid Torglas huluwat. Nad jagasid saaki — isane ja emane. Uu — uu — uu . . . kostis nende hulung kaudu metsa. Ja teopoiss jahmus ning tuline hoog käis üle ta witsawermelise selja.

Tühi leiwakott kõltus Willemi õlal. Ta hirmuhigis madal otsaesine oli raskeis woldes. Karwased, higist pulstunud juuksed rippusid seenetanud kaabu alt. Küüras, pää õlgu wahel, astus ta mäerinnakust alla. Siis ümbritses teda ainult pillkane öö. Ei paistnud ülewal tähti. Ei näinud,

kus lõppesid ladwad ja algas mustaw taewas.
Minult öö, ääretu öö.

Uu—uu — uu . . . hulufid hundid Torgla sool.

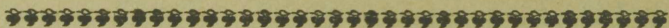
Nad tulid igalt poolt pimedast metsast.
Nende filmad põlesid ja lõuad lõksufid. Nad
peatasid Willemi ümber ringis, ja nende põlewate
filmade sõõr näis kui nõiatulukeste ring pilkases
öös. Nad tõstsid koonud taewa, otsekui nuusuta-
des ristitud were lõhna, ja hulufid pikkamisi,
toledalt.

Willemi pääs peatasid mõtted. Wiimne were-
tilk walgus ta palgelt. Siis kisendas ta kähinal:
„Uppi! Uppi!“

Kuid siin polnud abi. Ja kogu ilmas pol-
nud nende eest pääsmist. Ning Willem hakkas
jooksma.

Läbi metsa käis madal, salajane kohin. Siis
hakkas õhk jooksja kõrwus wihisema ja kiunuma.
Gumin suurenes, ja mees mõistis, et see ta
järele kihutas, ning siis aimas ta ka, mis hääl
see oli.

Nõnda wihiseb peen kasewits, kui osawas
käes wastu kramplikult tuffsawat ihu langeb. Esi-

mesel hoobil roosatab nahk, teisel weretab. Ihu wärišeb, wäiksed lained käiwad tas edasi, tagasi. Igal järgmisel hoobil tufsub liha kõwemalt, — kuni kaseokfad punafeks lähewad.

Witsad wihifesið õhus. Willemi wermelisse ja särgiga kofku kuiwanud werisesse selga löid walukrambid. Ta tundis neid witsu juba selja taga wihifewat ning kartis esimest hoopu.

Eiis mõistis ta: need olid mõisa hundid — herra, opmann, kubjas, filter. Oli õht täis huntide hulumist, oli õht täis witsfede wihifemist.

Ruid ta ei jõudnud enam joosta.

„Saagu, mis saab!“ hoigas mees, hingeldes feisma jäädes. „Tulgu, mis tuleb!“

Ta ees mustas põhjatu hauana Torgla. Ta soo rannal kadariku serwal piksest purustatud männa warjus oli nende onn ning onni taga õhtu- sið nende wiletsad põllud.

Nagu saladuslikku riiki astus Willem, kust pole teed tagasi. Ta aimas Torgla sünte jõude selle kuusetohikust katuse kohal keerlewat. Suurte metsfede piirides teadis ta nende priiuse olewat. Tumedate wiirudena lainetasið nad põlisfoodest

üle ilma. Walitsefid saladuslikud ning kohutawad
seadused ses riigis . . .

. . . Tulid meele Willemile lapsepõlwe päe-
wad, mil ta looduse salapäraft elu esimene kord
ei mõistnud.

Wäike Willem jookkis isaisa juure:

„Eä, Eä, mis on sääl mändade ladwul?“

„Päite läheb ju looja.“

„Ja ja, aga mis see on, see? . . .“ küsis
poisike hirmul wärisedes. „See — waata ometi,
kui punane, werine!“

. . . Wõi kohutaw sügismaru ääretus põlis-
metsas . . . Pedajas paindub, wihaselt wingub
tuul ja wiib tuisuna üle sõõdi okkaid ja kä-
bisid . . . Sügawas metsas aga hoigab, kae-
bab keegi.

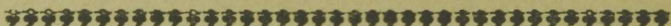
„Eä, Eä, kes on sääl?“

„Tuul on ju.“

„Ei, aga see, kes sääl nõnda hoigab?“

„Ah see . . . see on ju mets . . . must, must
mets . . .“

Ruid poisikene ei saanud ometi aru, mis oli
see sääl, see . . .

. . . Mõttes läks Willem kodu poole ja komistas üle Ešä, kes läwel lamas. Ta aitas rauga fiske ja wajus siis ise laudile, kui jalust murtud.

Lõukas ereles tuli. Sööed hõõgusid, sädemed hüplesid pimedas. Raut lõõtsus tule lõkkele, ja warsti pragises pird pilakus ning walgustas suitsunud tare.

Ja siis seisid nad pirru walgel ja sõid hagnast leiba ning jõid wett. Teomehe kurgus oli walus, nagu oleks ta nõelkeri neelnud. Wäsinud jalad ei jõudnud waewatud keha kanda.

„Oh seda ilma ja elu!“ õhtas wanamees.

„Waewa ja walu!“ wastas teopoiss lee ees selga soendades.

„Sumalat oleme pahandanud!“ kordas Ešä.

„Sumalat ja Maarjat ning Jeesust . . . Oh, oh!“ Ta häääl wärises. „Neli nädalat on põud. Jaan pani taewa finni. Piiska pole tulnud. Tuul puhub — kui tuli põletab . . .“

„Alga mõisas pekstakse,“ lausus poiss mõttes.

„Maa lõhkeb kuumuses. Puud ajawad waitku kui mahla. Linnud istuwad põõsa wilus jahedal samblal, nofad lahti, lõõtsutawad . . .“

„Aga mõisas pekstakse!“ kordas Willem.

„Pekstakse, lapsukene, pekstakse! Wõi kuna pole fäääl pekstud. Alati on, alati.“

Mõlemad waikisid. Pird põles praginal.

„Ilm on warsti otsas,“ sosistas Esä. „Sundid huluwad kui suure kattu ajal, huluwad päisel päewal. Sa Rõrgesaarel olla ööfiti furnuid nähtud . . . hulka, hulka . . . Rõit walgeis riideis . . . tulnud üle jõe ja kadunud metsa . . . walged ning hulka . . .“

„Sa kõneldakse,“ algas jälle Willem wärisewal häälel, „kui nüüd noor tüdruk upuks, tuleks wihma . . .“

Seinad mustasid, sõed hõõgusid, pird põles praginal. Wanaisa ja pojapoeg wärisesid hirmust ja õudusest. Mõis oli wihane ja jumal pahane ning inimesel polnud laial Torgla fool kufagilt abi loota.

Kuid kui aeg juba üle poole öö oli ja teemees magas, siis hiilis Esä onnist wälja ja kadus öö pimedas süles sinna, kus Jumala saare tammehiis taewa poole mustas. Pälgud wehkisid tae-

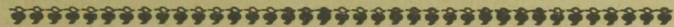
was, aga maa jalge all hoigas lõpmatus janus ja
öö oli must ning lämmataw.

Willem ärkas warsti ja nägi süsi lõukas
weel waewalt punawat. Ta roomas lee ette ja
mattis söed tuha alla ning uskus, et kottpimedas
öös kui sügawas hauas surm tuleb — ometi
tuleb . . .

Rui need umbweed kuitwanud oleks, siis oleks
järwede asemele tekkinud põhjatud sügawused, mis
kui teise ilma wärawad waatajale wastu aigu-
takfid.

Rord oli Torgla soo asemel suur järw, aga
ta kallastel seifid kõrgeil sambail tohikkatustega
kütimajad ja järwi ning jõgesid mööda käifid tugi-
taladega paadid. Ümber mühas rannatu põlis-
mets. Siis rändas rahwas järwe kaldail, mets-
urgastes peeti kirweste ja wiskodadega wihafeld
wõitlusi ja kütiti metsfigu ning tarwaid. Süga-
wal turbasoos lamawad nüüd päälund ja sün-
kade järwede põhjas puhkawad brongsiist Toora
haamrid.

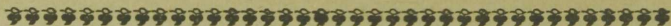
Mets kohises ja selle igaweses kohas tärkasid
food ja rabalaukad ja aastasadade pärast seisid
hallid kured wete kaldal ning laulsid kooris omi
laule. Ja pisirikud tulid, istusid weest kerkivatele
mustadele kändudele ning waatlesid end edewalt
tõmmus wesipeeglis.

Torgla elab suurt ja sügawat elu, niisama
saladuslikku ning hämarat nagu ta isegi. Ja
temaski on igawene wõitlus, süüd ning surm.

Üksi seisab mannermaast lahutatud Jumala
saar kest põlislaant ja mädafood. ✕ Kaldale sinawad
ta tammede ladwad, aga teed tema juure ei ole.
Minult mustad postid seisawad sügawas soos
kääbusmändade wahel, ja neid mööda läheb rada
Jumala saarele. Aga ei ole neid, kes seda rada
tunnawad. Nemad puhkawad mullas. Mõnede
päälüüd walendawad Torgla langaste ääres ja
hunnid on nende fondid laiali kannud.

Kuna tõusis ju päikene, Jumala saar, ja mil
weereb ta loodesse?

On olemas ilmu, kus ei tõuse ega weere päi-
kene. Need ilmad on päikeste pääl. Jumala
saar on üks suur päikene, kus pole ööd ega päewa,

tõusu ega loodet igawesest ajast igawesti. Waike ja saladuslik on maailma süda, igawene Jumala saar.

Tõrgla männad kohisewad sügawat salajuttu, pälgud kumatawad taewa all ja pisikesed kahwatanud inimeste mõtted otsiwad sammasrada, et jõuetult tungida jumalhiiede põue ning wõimetult kustuda siis muinasjuttude hämaras.

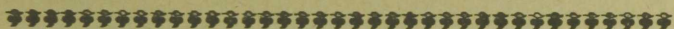

Esä läks.

Ta pää oli norus, kuiwad sääred nõtkusid ja käed wärisesid. Kui ekfinud kodukäija astus ta ühelt rohtu peitunud samba otsalt teisele. Ümber seisis aga soo ja surm.

Sõ oli raske ja rufutu, kui oleks tuhandest nägematusst ahjust temasse kuumus woolanud. Ohk tardus. Ei liikunud mustawas taewas pilweriba, ei säranud sääl kartlikult wärisewat tähte. Kogu ilm tuffus nägematus, raskes ja rufutas põuandus.

Peatselt pidi olema otsas maailm. Taewas põles ja maa all müdises, aga uimastawas öös

hoigas keegi ning kutsus kedagi appi. Ei olnud see hunt ega häälitseenud see öökull kuusetihnikus.

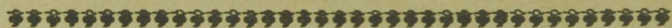
. . . Tüdruk, kus wiibid sa? Tule ja kukuta end öö pimedas järwe laintesse, siis tuleb taewast wett. Waimudele on urja tarwis, eluohwert on waja, siis alles nad halastawad.

Tule ju kiiresti! Kas sa ei tea, kuis maailm su järele igatses, kui murumuld urjakiwi ümber, mis janub ohwriwerd? Kas sa ei tea, kuis ihkawad põlenud põllud sahisewat wihma, kuis närbuwad öied kui nutust punased filmad, waates hõõguwa taewa poole? Tule ju kiiresti, tule ju ometi!

On öö. Põlispuud tummuwad wastu musta-woolifist järwist. Sa tuled kui waim, ja mustawas taewas ja järwede pinnal on su walgete riiete wastuhell näha. Alegamööda, kiirgades ja walenedes tufsuwad ringlained üle järwe ja kaowad kaugel öö hämaras. Weel wähe wäriseb wete wirwe kõrgete punde all.

Shtu kaarel kerkiwad siis pilwed taewa ja warsti wihiseb wesi janunewaile põldele.

Tüdruk, kus wiibid sa weel nii kaua? Mis

maksab sinu elu nälga surewa maailma elu kõrwal?
Tule ju kiiresti, tule ju ometi!

. . . Eä tuihus üle mudalauaste. Tuba
mustas Jumala saar ta ees. Ta ei näinud ega
kuulnud enam midagi. Ta tundis ainult meelt-
pimestawat püha-hirmu.

Eä läks wihaseid jumalaid lepitama.

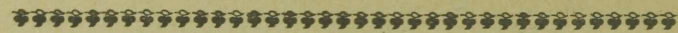

JJ
Ruus nädalat ei tulnud wihma. Päike tõusis, põletas ja läts looja. Inimeste filmad waatasid taewa kaarte poole ja ootasid pilwe. Kuid päike tõusis ja päike läts looja, aga pilw ei tulnud. Paks, kuiw udu rippus maa kohal. Kui päike tõusis, oli ta punane kui were-tükk, ja tuli alles kella kuue ajal nähtawale ning weeris õhtu samal ajal. Ei olnud warju, kui ta paistis, ei säranud hommikuti kastepisaraid rohewartel. Mudaloikude põhjad lõhkesid kuumuse keetel ning konnad surid jannu.

„Nälg — nälg!“ löid kirikute kellad, ja nende hääl kostis hoigena üle põlenud maa.

Hommikust õhtuni seisid jumalakoja ukсед lahti, inimesed lamasiid põrandal kummuli ja kisen-dasiid:

„Issand halasta! Kristus halasta! Issand halasta!“

Õpetajad seifid põllupeenrail ja sirutasid käsi taewa poole ning hüüdsid:

„Sehoowa Issand saadab surmast välja!
Halleluja!“

Uga põletaw lõuna tuul löötsus nende paljaste päade ümber ja kuiwatas higitilgad nende otsaesistel. Nende keeled kuiwasiid kiinni, et nad ühes oma rahwaga jumala poole ei saanud hüüda. Ning kollaseks kõrwenud maa kisendas endises janus taewa poole:

„Nälg, nälg!“

Ja juba ta hiilis põldude ääres, et sügifel kogu tulla — luitunud, punaste filmadega nälg. Ning ta paremal käel seifis hall taud ja waatas isunewal pilgul küla poole.

. . . Teomeses kündis härgadega mõisa wäljal. Parmud ja sääsed pirisesid määratutes karjades ta ümber ja nurusid werd, mida oli töölisel eneselgi nii wähe. Musttuhat kündis neid igapäew sois ja rabus ning pikis ronges wenisid nad heledaks köetud õhus, helistades ja põristades metalliseid tiibu hõõguwa maa kohal. Uga põllumeses käis paljaste wiiskudega põlewat põldu

ööbda ja ajas pudenewasse mulda kui tuhkwälja wagufid.

Kui päike hõög-sõena kesk taewast kõige kõrge-
mal lõomas, juhtis teomes loomad lepiku Neitfi
allikale, wöttis ise riided seljast, lastis kuuwua
allika ääre kiwidele kummuli, kummardas ja jõi.

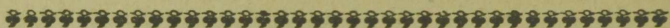
Nagu teraw nuga lõikas külm wefi ta siifi-
fonda. Mees sules filmad, ta higised juuksed
langesid wette, aga ta jõi, jõi ja jäi allikaääristele
kiwidele — furnult lamama. Härjad raputasid
redelrangid kaelast ja läksid tõsiselt, aeglaselt, otse-
kui mõtiskelles mõisa poole.

Teomes ei orjanud enam ja tal polnud
enam soe.

Uga nurm jäi seekord kündmata. Kui kuum
tuul õõtsus, siis tõusis tuhasarnane tuline muld
õhtu ja tuiskas kui kuuw lumi talwel.

Kord, kui õhtuwarjud juba üle majade ula-
tasid, aga maa päewal siise imetud soojusest alles
hõõgus, istus Willem kirikmõisa aias murul ja

ajas juttu endise õpetajaga. Sõ tumenewad warjud wenisid ja kahwatanud wiirastused luglesid sumedas õhus üle koltunud niinelehestiku. Kannatanud ja rufutud maapinnast tõusid waitfed mõtted igawese rahunurme üle, kus kõnniwad hallpäised raugad, rääkides rõõmust ja rahust ning armastusest. Ja need koduse mulla hääled ulatafid waitse lainena südameni, mis otfis ning igatfes rahu.

Willem istus murul kes aeda wana niinepuu all ja kuulatas mõttes, mis kõneles walgejuukseline raut.

Ja waitfelt kostfid wanakese sõnad üle maa, nii rahulikult, nii hellalt kui ema kättilaul. Sume pimedus pehmendas nad mahedaks muusikaks, mis ei lähe kõrwadesse, waid südamesse. Ja wanakese kustunud filmad said uue läike, üle ta otfaesise läksid äraseletusjooned, pehmelt kumafid ta juuksed hämaras. Ei tal eneselgi olnud muidu see nii selge, mis nüüd rääkis. Kannatu jõud woolas ta rõhuta sõnadest.

Ja see kängunud, tuimunud ja piinatud inimene, kes teda kuulas, sai aru neil filmapikkil elu

fügamusest ning kõrgete südame kostede kohnast. Ta nägi äkki süngad seinad enese ümbert langemat — ja põhjatud sügamused ning piiritud riigid waatasid ta wastu.

Ja nii rääkis raud kest suwist ööd:

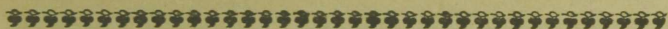
„ . . . On nagu tuuled me waeste mõtted: nad tõusewad, õõtsuwad, kaowad. On nagu usfid me kiusawad mõtted: nad roomates hingesse wao-
wad. Kes teab nende mõtete suurust, ehk ise me nemad küll sünnitand? Kes teab nende mõtete süüdi ja jaktu, wõi millal nad kustuwad? Nad noortel wõimsad ja tormised on kui põletaw maru-
tuul, ja waitfed ning hallid wanadel on kui tae-
was talwifel kuul. Nad noortel otfiwad kange-
lastegu ja suurt ning wägewat tööd, nad wanadel weerewad waitfelt ning tasa kest suwist hämarat ööd. Siis otfiwad elu ja õiguse põhja ning jumala waimu mee sees, siis uuritwad tundmatu taewaste elu, mis ootawad alles meid ees.

„ . . . Sa õnnelik-õnnetu noormees oled, sest

noorena tunned ju sa, et jumal on selge kui päike, et jumal on tume ja tundmata. Ei ole muud miskit, mis eest nii palju on kannatand inime, kui tumeda usu pärast me tundmata jumalasse.

„ . . . Mu wäsinud hing on nii waikne kui lehestik öine me ees, mu mõte puudutab waimu, kes asub me ümber ja sees. Ei ole usku, ei kuita kirja, ei põrgut, ei paradiisi, ei ole tarwis palwet, ei urja, ei jumalakoda ning hiisi. On olemas üks, kes elu on annud, kes sureb ja suretab, kustub ja keeb, kes lilled on õitfema pannud ning tühjusest ilmasid teeb. Ta lõõmab põlewa päikese sees ja ragiseb pirru tules, ta kohiseb mäsfawa mere tormis ja suliseb allika wees. Kui sureb me liha, waim lahkub ja kaob, siis jumalaga end ta ühendab. Sest oleme isegi jumalad, — me osadest uuesti inime saab. Ei ole sel jumalal usku, ei kirja, ei preestrit, ei palwet, ei suitsewat urja.

„ . . . Oh mõtted, oh mõtted, nii walged kui lumi, nii waiksed kui raugenud meri, nii otfiwad, hiiüdwad, kifendawad, kuni weel mäsfamas weri! Nad otfiwad elu ja ilmade algust ning jumalaid elusaid, nad ekfiwad ümber kesi ääretut

walgust ja ekfiwad teeta kest teid. Oh tühine usk, oh tühine teadus — kus on teie tõde ja jumal? Nii kaua uskusin teid mina alles, kuni mina olin weel rumal! Müüd aga usun ma jumalasse, keda mull' kuulutab taewas ja salu, kes on teadmatu, tundmatu wõim, jätmatult jatkuw elu. Kes on siis jumal kui mitte ma ise, mis on siis elu kui mitte mu waim? Selles on warjul me ilmline elu, igawesti-suremata-olemise aim.

„ . . . Kui ragudes rauda ja radasid rajades me elame ilmas, me — jumalad; piiname, rusume, waewame, tapame, usume õigust, me — wiletsad rumalad! — Kuid waiki, mu süda, ja waikige, mõtted! Kas usun ma ükfinda walu ja werd, kas usun ma ükfinda põlewat tuskä ning mõõtmatud tuimuse, tühjuse merd? — Mu jumal on arm, mu jumal on elu, mu jumal on tõde, mu jumal on tee, mu jumal on waikne, kannataw walu, mis särab läbi filmade wee. See jumal ei ole muinasjutt, ei oota meid pilkane öö, kus ahas-taks ohke ja walitseks nutt ning piiraks meid piinade wöö.

„ . . . Sõ sumedas süles nii kumiseb sala

nud minust kõik ahastused, on võidul üksainus aimus: mu hing on ju Torglasse rännanud ja kummardab jumalat waimus. Ei ole mul usku, ei ole mul kirja, ei ole mul palwet, ei tunne ma urja!

„ . . . On nagu tuuled me waeste mõtted: nad tõusewad, õõtsuwad, kaowad, nad heljuwad, tormawad, otswad, kuni kord mullasse waowad . . .“

Willem kuulab, ja talle oli korraga kõik selge. Radunud olid mustawad seinad ta ümbert, kadunud kütked, mis ta pimedat mõtet aheldasid. Kui ta oma muidu nii tõntsi ja tuima näo waewalt wärisewa lehestiku poole tõstis, siis oli see walge kui õpetaja juuksed. Waewatud teomees nägi äkki, et teispool mõisa loomatarasid ja wiinakodasid oli ilm — suur ja lai — ja ses ilmas elas waim, keda kord jumalaks, kord inimeseks kutsuti, ning seda waimu kummardati nii kirikus kui nõiatule ääres Torgla taga.

Wanafene rääkis. Imelikud olid ta mõtted.

Mad tulid kui lained põhjatuft allikast — üht-
soodu, järeljätmata. Ja raut tundis enese seiswat
määratu koguduse ees ja jutlustawat igawesti
wanast ning kuulmata uuest usust, mida kõik
mõistfid.

Willem kuulas ja ütles:

„Opetaja, inimesed on rumalad ja ei tea seda
weel mitte. Nad ei saa arugi neist suurist asjust,
kuigi nad on nii lihtsad.“

Ea tänas, jättis jumalaga ja läks mõttes
minema. Ja sammudes kest sumedat suwiööd näis
talle kõik nii hele ja selge, olgugi et taewas ei
kumanud kuu ega tuiganud tähed. Gest mõte,
mis wabaks on saanud kord hirmude ikkest ja
pääsnud sala-waimude paelust — see rajab päi-
tesed tuiskawas tormis ja paneb särama südamed
pilkases öös. Ei ole tarwis siis tähti ja päikesi
taewas, kui hinges on hoowamas elu ja soojus.
Ollakse ise siis tähed ja päikesed lõpmatus ilmas,
ollakse ise siis elu ja ilm, loodu ning looja!

Ei kesta kaua suwine, soe ja sume öö, peagi
ferkiwad pilwedel tulifed wiirud, kustuwad warsti

õised warjud, — peagi põlemas taewas ja lõomamas koit.

Julgelt ja rõõmsalt läks Willem kaudu metsa pimedikkude ussina tiirlewat teed. Ei kartnud ta huluwat huntide hulka, ei pelganud pahuraid pedaja-waime: nüüd punetas koit, nii wõimas ja tore, nüüd tõusemas päike, ilm heliseb, särab!

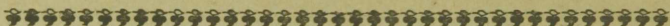
Uued päewad on alganud ilmas — uued ilmad, uued päikesed, uus maa, uus rahwas ja uus jumal!

Ja ometi — põletaw põud kestis edasi . . .

Ja ta kestis terwini seitse nädalat: jaani-päewast rukkimaarjani. Inimesed käisid kui warjud ja uskusid wiimsepäewa tulewat. Ja miks ei pidanud ta mitte tulema? Jumal oli wihane ja Maarja rahwa maha jätnud. Kust pidi siis weel abi tulema?

. . . Kui Karupalu peremees poolteist päewa palja pääga palawa päewa paistel nurme ääres piirikiwil oli istunud, siis tõusis ta kähku püsti, nagu oleks otsusele jõudnud, ruttas koju, wöttis säält toobi ja hakkas sellega paari wersta kaugu-

felt pool-kuiwanud ojaft kaerapõllule wett kandma.
Ise aga rääkis sääl juures:

„Olgu ja olemast, tulgu ja tulemast! Ei ole sind hää annud, kust saab sind siis kuri wõtta?“

Kui ta mõisa wiidi, waatas ta opmannile teraselt filma ja ütles:

„Mis mina sääl siis parata wõin, kui palgid kõwerad on? Käisin küll wana jumalale pääle, aga kuri käänas nad siiski looka. Ja marju ei ole ka mitte mina ära söönud; seda on puha kured teinud . . .“

Ja krahwi-herrale ütles ta suu siisse:

„Herrad wõiksid Riiaft järele pärida, kas säält on sarnane paber wälja antud, et nii kaua taewast wett ei tuleks? Minu arwates on see haawik ikka jäneste näritud küll . . .“

. . . Uga põud kestis edasi. Ruum liiw kõrwetas paljaid jalgu. Loomad liikusid, keeled hammaste wahel rippu. Kirikute kellad hoigasid üle põlenud maa:

„Nälg — nälg —!“

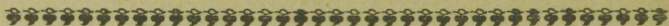
3.

Ruigi Willem uue päewa algust uskus, kuigi uskus uue ilma ja uute inimeste tõusu, kuid Torgla oli endiselt kohutaw ning endiselt hirmsad olid inimesed. Kui unes kulus esimene päew. Päike põletas endiselt, endiselt rippus põldude kohal kuiw põuandu, kuumusest tungis weri ajudesse ning pää huugas.

Kas ei kumanud siis koit ja tõusnud uue ilma päike sel hommikul?

Koit kumas ja päike tõusis, kuid tõusis selleks, et armutult kõrbenud wälju põletada!

Willem käis teol. Mõisa härjatalli raskes wingus kaalus ta uimane pää elu põlistüsimusi. Kui teomehed lõuna tunnil wiinaköögi taga põõsais suitusid, wägipulka wedasid, wõi marukoerist rääkisid, kes kuumal suwel karjadena ringi käisid, siis lamas Willem teistest eemal seliti rohus, pää wanal luual, ja waatas segaseil filmil läbi när-

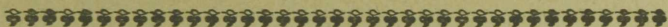
binud lehestiku taewa, kus walged pilwed tukkudes ujusid. Suur mõte loiwis ta karwases pääs, wäsinud filmad wajusid aga kinni ja warsti norstas mees. Kuid ärgates ilmus mõte uuesti ja küsis ja nõudis ja puuris.

Teised teopoisid kutsusid Willemit „papi-pojaks“, naersid ja pilkasi teda.

Uga Esä istus päewade kaupa läwel ja waatas soo poole, õhtuti lamas ta õlgedel kurtes ja kaebades, aga õõsiti tõusis ta üles ja kadus wabisedes soomändade taha.

Willem teadis, kuhu wana läks, kuid ta ei teadnud, kus see oli ja mis sääl sündis. Rord katsus ta isegi Esä järele hiilides sinna minna. Müüd teadis ta ju, et soos ei ole hingi ja puis waiwe, et ei olnud ilmas midagi kohutawat ning saladuslikku. Kuid kui ta hirmust meeletute filmadega poolelt teelt tagasi tuli ja onnis õlgedel lamas, siis lõi ta hoigades mõlemad kondised käed pää ümber. Ta teha wiskles krampides ja ta suu hõõgus kui nõelte otsas.

Ta langes imelikku unne. Ta magas ja ta filmad olid lahti ning waatasid läbi pärani onni

ukse soole. Sää! mustasid käharad käabusmännad ja walendas läbi öise pimedada pödrasammal. Ja siis nägi ta Torglas teda liikuwat. Ta tõusis sügawalt sammaldest, hõljus mustana sambana õhus ja wajus siis onni poole. Waikselt waarus ta künnise üle, kummardas mehe kohale ja küsis süngalt ning sügawalt:

„Kes oled sina? Kes oled, et ei tunnista mind?“

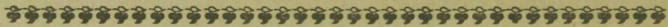
Willem ajas enese wabiseedes küünarpäile ja wastas läbi une:

„Inimene, suur inimene olen.“

„Aga sina hoigad ometi ja wingerdad walus?“

See oli trotsimiste laine, mis kähises nüüd mehe huulilt:

„Jah, mina hoigan ometi ja wingerdan walus, aga siiski olen mina jumal, keda suu minul eile weel palus! — Jah, mina hoigan ometi ja närtsin kui wäeti taim, aga mina olen ka ometi mõõtmatu, wõitmatu waim! — Jah, mina hoigan ometi ja pisarais kustub mu film, aga mina olen ometi armastus, elu ning ilm!“

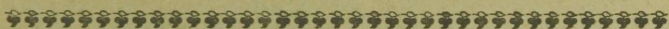
„Ha ha haa!“ naeris tema, ja see naer weeris üle ilma laiali.

„Ha ha haa!“ naersid maja mustawad seinad, naersid metsad ja Torgla, naersid wäljad ning taewas.

Eiis hüppas Willem üles. Ta filmad keerlesid, hambad olid risti ja käed rusikas. Kuid must kiusaja pilw oli kadunud. Pääs huugas ja mühises ainult. Willem tormas läbi metsade mõisa wäljale. Sää! firutas ta kondised käed kaugelt mustawa kiriku torni poole ja tardus nii. Suur igatsus, suur palwe mäsfas ta hõõguwas rinnas:

„Suur oled sina, oh ilmade looja! Ja ei peaks sinul siis weel rahu olema! Kõik inimeste mõtlused ja tarkused on tuh! ja põrm! Anna aga meile rahu! Päästa meid neist mõtteist ja sellest tarkusest, et rahu saaks! Suur oled sina, oh ilmade looja! Ja ei peaks sinul siis jõudu olema meid päästa tarkusest?!

„Kõik, kõik see on kurjast — see must kiusaja pilw, see wiimsepäewa kartus ja isegi sinu kõne, oh wana õpetaja, oli kurjast! Küllap sina juba

liig wana oled ja juba rumalalt räägid. Üksainus on jumal, üksainus!

„Undku tema meile aga rahu! Rahu!“

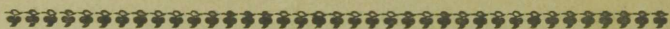
Willem istus orjakitwile, pööris palge kiriku poole ja jäi magama ning puhkas järgmiseni päewani.

Hommikul tuli ta koju. Ta kui ta isaga laua taga istus ja haganaleiba soolaga sõi ja wett pääle jõi, siis hakkas ta sellest rääkima, mille üle nii kaua oli mõelnud ja mida nii kaua enese taga hoidnud. Ta tahtis sellest kõnelda, mida õpetajalt oli kuulnud. Kuid mõne sõna järele waikis ta kohmetult, mõtted ujusid pääs laiali ja kohmakalt pühkis ta watmannist käiksega suuri higitilku otsaesiselt.

Esä waatas imestades ta otsa ja ütles pahaselt:

„Mis fina, poisikene, ka jumalast tead! Doh, ooh! Pahane on jumal meie pääle, pahane! Maarja on meid maha jätnud. Nälg tuleb! Ilm läheb hukka! Doh, ooh!“

Mõlemad waikisid kohmetult. Siis küsis Willem wanale terawalt otsa waadates sosinal:

„Eä, kus käid ja öösel?“

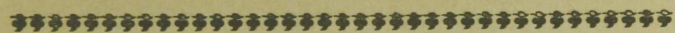
Wanakene pööris pää kõrwale ja pomises:

„Mina? .. Kus ma käin? .. Niisama . . .
Jumalat käin palumas, Jeesusest, Maarjat . . .
Oh sina halastaja taewas! Kuna tuleb ots waese
inimese waewale? .. Orja ja waewle ning tunne
nälga . . . ja ei tea, kui kaua, ei tea . . . Mõis
on siin ja siin põud ning siin nälg . . . Mõisas
pekstakse . . . jooksed metsa . . . säääl sured nälga . . .
Sel aastal uhab wiimil wilja päri mäge orgu . . .
sel aastal põleb ta wäljal põua käes . . . Juma-
lake, jumalake! .. Ei tea, mistarwis see kõik on . . .
Uga nii see on . . . ja lõppu ei ole . . . Ja mine
kas wõi tuhat wersta: ikka on mõis, on põud, on
nälg . . . Mine kas wõi maailma otsa: ikka on
mõis ning häda . . . Kusagil pole teed wälja,
mitte kusagil! . . .“

Siis tõusid nad püsti, panid krobedad, rustked
käed kokku ja Eä luges kõwa häälega:

„Issa meie, kes sa oled taewas . . .“

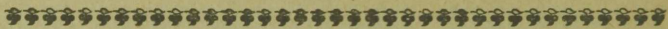
Esä ja Willem olid raiesmaal tööl. Nad raiusid wõsa, kaalusid kändusid, kaewasid, murdsid, wäänasid ja wedasid puid ja hagu kokku. Tulgu, mis tuleb, kuid inimestel, kes orjuses ea mööda saatnud, polnud elulootus weel lõppenud. Pärast kaebusi ja hoigusid asusid nad uuesti tööle, nii et higi ojana otsaesiselt langes.

Elada, jah, elada, ainult elada! Igaweses orjuses, kustumatus kannatuses, aga ometi weel elada, ikka weel elada!

Raske ja wänge sõrrusuits ujus aeglaselt õhus. Tuli põles igawalt ja uniselt, pikkamööda muutusid kännukuhjad halliks tuhaks. Mehed liikusid hõõguwate nägude ja punetawate silmadega paksus suitsus, kohendasid tuld ja lisasid sütitist. Rogu mets oli täis wärisewat sinist suitsu, mis kuhugi poole ei liikunud, waid tüwede ümber tukkus. Usjad tas näisid wirwendawat kui läbi klaasi.

Päikese weerengul oli wälituli kustunud. Äskitud tukid loitsid weel waewalt. Hallide tuha sõõride all hõõguisid nägematud sõed.

Siis läks Esä onni puhkama, aga Willem

wiskas kütise ääre haokoole pikali ja jäi tuld walwama.

Ta ei teadnud, mil ta filmad fulgufid. Wõis olla koidu lähedal, kui ta ärkas, sirutas ja mõistis, kus oli. Sõrrutuled olid kustunud. Suur maalapp mustas pimedas kui waike järw. Kuid kui Willem soole waatas, nägi ta, kuis wäiksed tulukesed sambla ladwas jooksid, kustufid ja jälle tärkasid. See oli, kui oleks wäikseid küünlaid ruttu käest kätte antud. Nende leegid olid nii pisikesed, et pimedust wähendada ei suutnud. Saladuslikult heljusid nad pimeduse ääretus kuristikus.

Willem tormas onni ja äratas Esä.

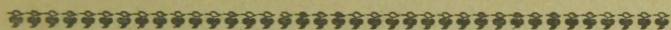
„Soo põleb!“

See jooksis ehmunult wälja. Kui jaaniusikesed särasid pimedas tulukesed. Hommikuks olid nemadki kadunud. Kuid midagi heljus õhus, mis suurest sündmusest jutustas. See oli õrn, peen, õieti pehme turba suitsu lõhn.

Torgla soo — suur Torgla põles.

Kuna elad sina, tukkaw Torgla? Kuna ärka-

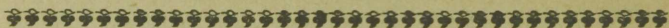

wad sinus jõud, mis kord maailma uuendawad? Sest sinu kallastel oli elu algus, fina saad jälle kord elu kestkohaks. Sinu äärest sammasmajadest läksid esimesed mõttelained üle ilma ja siia peawad nad jällegi tagasi tulema. Siis ärkad sa, magaw Torgla, kui sinusse tulejäre langeb ja sa leegitsedes põlema lööd!

On tarwis jädemeid kõigisse suurtesse uni-foodesse! Siis sünnib leek, siis tõuseb elu, siis alles ärkab uinuw soo!

Siis tõusewad sammasmajadest uuesti leekide lained üle ilma, siis — suure kütise algel. Siis raiuwad ja murrawad õhkuwate nägudega mehed sõrrusuitsus ja kaugele Torglate taha kostawad nende kirweste hoobid ning julge sõrrumeeste laul.

... Peatselt oli wälituli soo pinnalt kadunud. Endiselt tukkusid kääbusmännad ja ainult siin ning sääl süttis kadakas raginal põlema. Kuid all oli liikumine, elu, lõwendawa turba sulataw kuumus. Peened suitsulindid tõusid siit-säält samblast, weni-
nisiid aegamööda maapinnal laiaili ja sulasiid õhku. Ikka kõwemaks ja kõwemaks läks ümberkaudistes metsjades põlewa turba lõhn, ulatades werstade taha.

Torgla põles niisama saladuslikult ja sügawalt nagu oli isegi saladuslik ning sügaw. Torgla põles!

Uga pöud . . . aga pöud . . .

Jumal, kus sina oled? Kas sa ei näe, et su rahwas näljasurmale wastu läheb? Kas sa ei tea, et see rahwas juba tunde loeb ja kui hingeõnnistust ootab, mil päike pilwe alla läheb? Ei tea sa siis seda, jumal?

Sa istud troonil ja inglid laulawad sulle kiituslaule. Uga mis on rahwal kasu, et tal sarnane jumal on, kes ta eest ei muretse?

Jumal, anna wihma, anna leiba! Ehk sa ei ole enam meie jumal!

. . . Willem tuikus. Willem mõtles. Ta pää kumises ja weri kees. Kellega ta ka kokku puutus, — kõik rääkisid põuast ning wiimsest päewast. Pühapäewal lamas ta kuusetihnikus ja waatas mõttes enese ette.

. . . Spetaja, küllap sa ekfiisid. Ei tule sar-

nast aega, mida sina ootad. Ei wõi mõistagi, mis sa dieti mõtled.

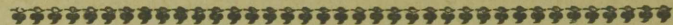
. . . Jumal — on ta siis tõesti olemas? Wõi on see paljalt üks unistus? Spetaja ütles: „see jumal ei ole muinasjutt“. Kuid miks me teda siis iial ei näe, kui ta tõesti on olemas?

. . . Jumal, kui sa oled, siis peaks sul ka jõudu olema, sest jõuetu ei wõi ju jumal mitte olla. Eks tee siis midagi, et mina usuksin! Et mina näeksin, et sa olemas oled! Meie isad ja isaisad on sinust rääkinud, kuid näinud pole sind keegi. Ja kuis wõin ma sind niiviisi uskuda?

. . . Tee, et tuleks praegu wihmapilw üles! Ja hakkaks äkki plaginal sadama! Kui suur rõõm oleks siis! Siis, jah siis mina usuksin, et on üks jumal, keda ei näe, kuid kes siiski on!

. . . Uga . . . eilne päew on tänase sarnane. Taewas lõõmab päike ja põletab maad, mis on kui ääsi tulel. Inimeste pääd huugawad, weri keeb, waim on pimedusega lõõdud, ja nemad narisewad. Ei tule uut ilma, uusi inimesi ega uusi aegu!

. . . Jumal — kas tead — sind ei olegi! Ja kui sa ise arwad, et sa oled ja et sul jõudu

on, siis on see ainult wana muinasjutt. Ja kui inimesed find paluwad, armastawad ja kardawad, siis nad unistawad! Sest nad on selleks liig arad ja jõuetud, et julgeksid endale tunnistada: waata, jumalat ei ole!

Mees tõusis üles ja läks mõttes läbi rägastiku. Wiimaks jõudis ta Torgla ääre. Põlewa soo taga finetas Jumala saare mets.

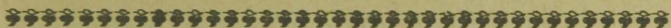
. . . Aga mis on siis sääl? Miks kutsutakse seda kõrget soosaart Jumala saareks? Miks on Torgla ümber kõik saladuslik, mõistmatu, kohutaw?

Willem jäi küsitwalt soo ääre seisma. Kuid miski ei wastanud. Turwas suitses. Ja mees arwas jällegi nägewat, nagu tõuseks soo samblast saladuslik ja kohutaw piltw ning heljuks ähwardawalt randa.

Mees läks kiiresti mõisa poole. Saladuslik Torgla jäi talle aga mõistmatuks ja kohutawaks.

Ta ees oli mõis ja selle taga taewa serwal paistis punane kiriku torn ning waatas uhkelt teomeeste onnide pääle alla.

. . . Hei, tulipunase kardatufsega torn, mis

waatad sa üle põlenud maa ja naerad? Mis üle
naerad ja mida pilkad sa?

Ah selle üle, et me näljas oleme?

Wõi selle üle, et me sinu all jumalat tee-
nime, kes meid häwitab?

Kas ei ole sel jumalal leiba meile? Kas
pole tal jõudu imetähte teha?

Pooge risti sarnane jumal, pooge risti!

Südruk jooksis toleda hirmuga. Valged juuksed lendlesid ussidenäna ta päa ümber, ta filmad laiusid ja wahtisid kui kohutawat nägemust kaugel puiestee otsas kerkiwat kollast täiskuud. Mustad puude warjud langesid kuiwale rohule. Silmapilkudeks warjasid oksad kuud, ja kui ta siis jällegi ilmus, näis ta otsekui tantšiwat ning naerwat millegi üle.

Maia peatas pilguks niine warjul ja kuulatas lõõtsutades. Kuid talle näis, kui oleks puiestee hämaruses keegi ähtides ta poole jooksnud ning furjasti firunud.

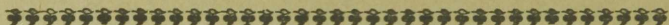
Südruk jooksis lepikuni, pööris siis teelt kõrwale ja wajus mättale. Ta liikmed wärisesid ja tulised ringid käisid ta filme ees. Kuid ümber oli waitne. Ning hirm lahtus ja Maia sai tagasi osa omaist endisest julgusest.

Rogu sündmus tärkas uuesti ta meele. Ta

mäletas selgesti, kuis rahulikust unest jahmatas, musta kogu woodi ees nägi, kuis üles tahtis hüppata, kuis kogu ta ümber kahmas, kuis nad siis rabelsid, kuis ta meeleheitlikult kiskendada tahtis, kuid meeletu hirm ta hääle mattis. Siis kukkus opmann põrandale ja Maia jooksis särjiväel majast välja. Kohutusega kuulis ta, kuis ähkiwad sammud ta järele ruttasid, kuid aegamööda kauge-nesid ning kadusid.

Tüdruk wäriſes. Ta tõmbas kareda särjijaku üle jalgade, lastis pää põlwelele ja puhkes kibedalt nutma. Ja kõiſ ta walu, hirm ning meeleheide ſulas ühetsainsats nuuksumiseks. Ta olad terkisid framplikult, külmad piſarad langesid wiimana ta särji rüppe.

Kui ta wiimaks tõuſis, ſeis ſ ainult üks küſimus ta ees: mis nüüd? Tõesti, mis nüüd? Mõiſa minna ta ei wõinud, ſääl ootas teda opmann. Ja pääſis ta täna ning pääſeb ta homme, kuid kas ülehomme weel? Kuhu wiimaks ikkagi lähed? Willem on ta pärast pool-ſurnuks pekstud. Willemil teda wõtta ei lubatud, — ſoldatiks tahe- takſe meest ta pärast ſaata!

Jumal, miks on ta ometi ilma sündinud!
Eks wõind ta ema teda wiia wesiile, kanda kala-
järwile, kiwi mähtmete külge köita ja wette wisata!
Miks kaswatas orjanaine oma lapse üles — orju-
sele, murele ning häbile! Ei wõtnud nälg ega
taud, waid suur mure ja meeleheide peawad ta
tapma!

Mõisa — ei, mõisa ta ei lähe, kas murdku
hundid ta metsas maha wõi surgu ta nälga!
Ennem kord surra, kui eluaeg waewas waakuda!
Ei saa ta Willemile, siis ei pea teegi teda saama!

Ta astus ikka sügawamale ja sügawamale
metsa ja eietas omi äkki julgeiks ning wihaseiks
saanud mõtteid.

Raugele siit ära! Kas maailm siis kitsas
on! Kas on wähe rabu ja suuri metsi! Ja ei
peaks siis temale paika leiduma! Mõlemad põ-
genewad nad. Küllap Willem teid teab — kas
Poola wõi Soome. Kusagil need maad ju olema
peawad, ja olgu nad kas wõi ilma otsas, mis
sellest siis! Suwel sööks soos marju ja talwel
näriks kas wõi puu päält koort, kuid oleksid wabad,
ei oleks mõisat!

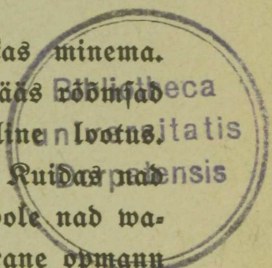
Wihaselt ja julgelt püäd seljas hoides astus ta pilkases pimedas edasi.

Elaks oma Willemiga! Ehitaksid laane padrikusse onni, puunotiga ajaksid pisut maad kohewile, teeksid wilja maha. Elaksid — ja keegi ei teaks ja keegi ei näeks neid ja keegi ei saaks peksta, piinata ega soldatiks saata!

Maia nägu löi lõkendama, ta filmad põlesid ja käed kuumetasid. Ta peatas wiimaks ja märkas alles nüüd, et oli särjawiäel. Kuid tagasi riiete järele minna ei wõinud ehk wõis seda alles hommiku eel. Kuid ta ei läbenudki enam minna, sest ta tahtis ruttu Willemi juure jõuda.

Ja kaugel polnudki Eä onn. See mets oli wist Soewarik ja siit pidi teerada pärimäge alla Torgla soole wiima.

Maia leidis tee üles ja hakkas minema. Raua läks ta, ja kogu aeg ujusid ta pääs mõtted ning rinda täitis laiatiivaline. Siis, jah siis, Willemiga kahekesi! elawad, kuidas nad onwad! Miks pole nad warem sellele mõttele tulnud, alles pöörane pidi nende nõuandja olema. Palju on enne neid

~~~~~

juba inimesi Läti ja Poola rabadesse põgenenud ja enamasti ikka paarina.

Raua läks ta ja tuli wiimaks soo ääre. Kuid väikest metsamaja sääl polnud. Ei olnud põldu, aeda ega kaewu.

Jahmatades seisatas tüdruk: ta oli teist teed mööda tulnud! Paks mets mustas taga, Torgla ees. Nii mõnigi kord oli Maia Torgla rannal marjul käinud, tundis mõnegi tee ja raa, kuid oli arusaamatu, kus seisis ta praegu. Kõik oli pimedas wõigas ja õudne.

Tüdruk waatas mõttes. Sõ oli lämmataw-foe. Metsa taga tõusis kuu. Raugel fool walendas sammal. Soo ääres, kus seisis Maia, oli aga pime.

Kartlikult ja kaheldes sammus tüdruk kõrgete puude all edasi. Tulid söödid, kadakased nõmmed, märjad sookäärud. Midagi sarnast polnud ta kunagi warem näinud. Raugel soos hulus hunt — pikkamööda, haledalt . . . Ta hääل wärises, heljus õhus ja kadus. Maia jahmatas ja astus kiiremalt edasi.

Jälle kuu kollane hehk, jälle kottpime põliste

puunde all, jälle hundi hale hulumine soos . . .
Maia süda peatas rinnas, weri walgus ta näolt.

Ta pööris kohkunult ümber ja katsus tagasi minna, kuid ekkis metsja ja jõudis jällegi soo ääre. Nõrkenukt wajus ta pehmele samblale ja purskas nutma.

Äraeksinud nõiasoo Torgla ääre! Ümber sügawad metsad, metsades hundid ja haldjad, metsade taga mõisate wäljad ning sakste lossid! On sügaw, sügaw põuaöö ja kuu kollane kuma wäriseb kääbusmändade oksil . . .

Ta nuttis kibedalt ja kawa. Soosamblast tõusis niiskus ja pani ta wärisema. Ta tõusis unesti ja astus uimaselt sooserwa mööda edasi. Ta wanfus mõttetult süüsinna. Ning suurimal meeleheite pilgul nägi ta kaugel, kaugel taewarannal pillkases pimedas tulukesel helkiwat.

Tuli Torgla ääres! Jälle oli Maia elaw. Pisarad kustusid ta nuttedud filmis, ta palgel lõkendas lootus. Tuli — kus mujal wõis ta olla, kui mitte Willemi kodus! Ei olnud muud elutist Torgla lähedal. Ta unustas, et see ju soo lausa tules wõis põleda, ja ainult üks külm hirm surus

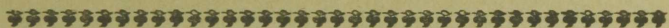
filmapiilguks ta südan: kui see on haldjate pete-
tuli! Küllalt on kütid nende järele metši mööda
eksinud ja palju laewu nende meelitusel rahnu dele
tormanud.

∨ } Jookstes läks Maia tule poole. Wahel see
wärises, kustus ja kadus, kuid helkis siis weel
heledamalt ning kutsuwamalt. Riire käik, soo aur
ja põlewa turba wing panid pää pööritama. Pöö-
sad rebisid särgijaku, oksad kriimustasid jalgu.
Kuid mis hoolis orjatüdruk sellest, kui ta wastu
läks wabadusele. Talle helkis kangelst sihituli
filma ja süütis säälgil tule särama!

Ei see wõinud olla pettetuli: küllap ta siis
oma seisukohta oleks muutnud. Kuid Maia tun-
dis selgesti, kuis ta kogu aeg samal sihil läks —
kauge, wärisewa tulufese poole.

Kaua ruttas tüdruk. Tuli läikles wahet-
pidamata mustade tüwede taga. Siis äkki pööris
soorand pahemale, tuli aga wälkus paremal pool
— teispool raba.

Tüdruk jahmatas jälle: kangel oli weel ta
igatsatud koht! Kes teab, kummalt poolt food
oli tee lähem, aga üle soo ei kannud julgus.

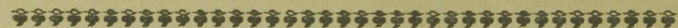
Olgugi, et pöud kõik lombid ja ojakesed oli kuita-
tanud, kuid Torgla oli ikkagi kinnikaswawa järwe
pind. Allpool mättaid, männa ja soojala juuri
oli põhjatu sügawus, kuhu ei paista ial päike
ega kuma kuu, kus ei weere wihane laine, walge
neitsilisest wahust, kus ei öitse ükski wesiroos ega
sulpsa sätendawa-soomuseline särg. Süsimust sil-
mitu surm on sääl.

Uga Maia läks üle Torgla!

Mättalt mättale hüppas ta, kukkus, tõusis
jälle ja jooksis unesti edasi. Täiskuu heledas
helgis lehwis ta hame walgjas-kollaselt. Eemal
tõusis hall suits müürina, kalda puud kerkisid tei-
fal sammastena, peites tuld oma hõlma.

Wiimaks, wiimaks oli Maia üle soo! Ta
oleks peaaegu meeletult maha langenud. Kuid
ei, lõpuni tahtis ta kõik kanda! On küllalt aega
puhata Willemi juures. Ta tõusis löötsutades
mööda järsku kallast üles.

Oli lõpmatu waike, otsekui oleks maailm
surnud. Maia tundis äkki mõistmatut kartust
südamas tukshatawat. Ehmunult piilusid ta silmad
ringi, otsides maja, aeda wõi kaewu. Kuid puude

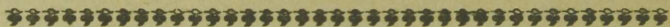

falk oli põliselt lopsakas ja walitses pühalit wai-
kus. Ei küll Willemi kodu lähedal sarnaseid puid
kaswanud. Ülewal pää kohal sulasid oksad mus-
tawaks katuseks, mille läbi siit-säält kuu kuma
alamaile oksile walgus . . . Ei küll Willemi kodu
lähedal sarnaseid tammi kaswanud . . .

Korraga wilksatas tüwede wahel tuli. See
põles maas murul. Ja ei olnud maja ega põl-
dufid, ei kallakut sooserwa. Kiriwambana tarretas
äkki tüdruk kesk ümbritsewat ääretut waikest, kuna
ta filmis piiritu ehmatuse, püha-saladuse-hirm ikka
laiemale lainetas, kuni kogu ta wärisewa, nõdra-
meelistuwa olewuse täitis.

Maas tamme juurte wahel põles tuli, kuid
nii waikselt, nagu poleks ta põlenudki. Tule ümber
seisid saja-aastased hiiglatammed kui igawesed taewa
toed, aga nende wõimsad oksad olid kõrgel tule
ehas üksteisest läbi põimunud, otsekui oleksid nad
all põlewat pühatuld suurte taewaste tuulte eest
hoidnud. Minult ühelt kohalt paistis kuu läbi
okside alla kui kõrge kiriku hämarasse wõlwalu-
sesse. Kuu kumas walendasid puuoksil rohelise
samblaga kaetud loomade ja inimeste pääluud,

rauk ja hoidis wärisewate sõrmede wahel arba-
witsa, mida lõigata ei julgenud. Ta raugenud
filmad olid kinni, kuid ta tundis omal murefort-
sulisel otsaesisel jumala raudrasket waadet.

Tuli wärişes ja wärişes wari puusliku palgel
ja kahwatas kuma wanafese näol. Wärişes tuli,
wärişes, ja jumala lahtised hobuse hambad läit-
lesid . . .

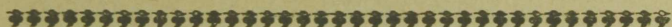
Emal hämaras seisis walges riides naine
puu najal, käed kaugele ette sirutatud, ja waatas
üle ohwritule jumala palgesse. Ikka laiemaks ja
laiemaks läksid waataja filmad, nad muutusid
sügawaks, põhjatuiks, nad wõtsid terashalli ja
läikjas-rohelise tooni ning neis kajastus lõppeks
rannatu hirm, nõdrameelsuse otsatus.

Pühatuli wärişes, wärişes punane walguse
kuma ja wärişes orjatüdrukü süda . . .

Korraga kostis kõrgel tammeladwal lehtede
kahin ja oksade ragin ning wana öökull tõusis
tiiwade wihinal kõrgele lendu.

Rauk langes wärinal rinnuli tule ette maha
ja hoigas :

„Olen ma süüdlane, siis lennaku mu hing

ihust kui nool wibult; olen ma süütu, siis wiibigu hing minu sees!"

Südruf aga filjatas läbilõikawalt ja tormas ümberwaatamata hiiealusel edasi. Kui kodukäijal walendas ta hame, juuksed keerlesid ussidenä pään ümber, paljad käsiwarred olid kaugele ette sirutatud.

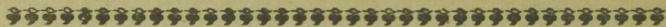
Waitselt kumas kuuhelt tumedas umbjäärwes; täht üksi wärises weepinnal.

Kollane kuu, igawesti wainne Jumala saar, punane kuma puuladwul ja tardunud umbjäärw . . .

Wainne on jäärw, wainne . . . Waitselt ja-nuneh tõmmu sügawus elu järele . . .

Korruga hele naine filjatus, tume lainte fulin! Kuu kuma purunes, läiklewad ringlained weeresid rõngasussidenä üle umbwee. Robin käis läbi ranna roo, must hundipurikas kõngutas ägedalt pääd. Siis wainkis kõik. Waewalt tukkusid weel lained ja liikumine tardus Torgla wete sügawuses.

Wanafene lõikas põlwedel tule ees seistes arbapuult koore ja lastis selle langeda. Walge pool tukkus pääle! Ainus lord kogu seitsmenädalase põua järele! Ja kolm korda järgimööda tuli walge pool pääle!

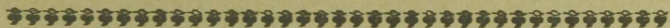
Jumalal oli meeleshää oma sulase ohwrist!

Esä langes kustuwa tule kumas rinnuli püha-
tule ette. Piiritu rõõm ja piiritu palwe wäri-
sesid ta südames:

„ . . . Suur, ilmlõpmatu jumal, oh anna,
et tuleks meile wihma ja saakšime leiba! Et lä-
hekšid pääd täis raskeid teri ja saakšime palju
wihkufid ja parmaid, palju hakkifid ja kuhjafid ja
suur oleks õnnistus leiwaga! Et ei oleks kattu
ja ei oleks nälga, ei sõda ega uputust!“

Punane tule kuma wäri-
ses jumala were ja
raswaga wõietud naeratawail huulil. Uga ülewal
Sorgla metsade kohal taewas õitses juba koidu
puna. Piiritu palwe wäri-
ses Esä südames:

„ . . . Nii kui päike tõuseb, kuu kaswab,
meri äärte tase täidetakse, — nii rõõmusta sina
meid, suur looja, ja anna palju leiba ja wala
meie üle wälja kõiksugu annete rikkust! Nii kui
pääsufene päärib, nii kui siid wenib, — nii pikenda
meie päiwi! Nii kui mets mängib ja mäekesed
höiskawad, — nii olgu meie elu! . . .“

Päike tõusis endiselt. Endiselt põletas ta maad ja oli lämmatavam kui kunagi enne. Endiselt käisid inimesed punetavate filmadega ringi ning nurisid jumala pääle.

Uga siis ometi . . . Hämblik istus kest pesa ja ei jooksnud enam võrkusid mööda. Pääsufesed päärisid järwe kohal ning puudutasid tiivadega wett.

Ja siis ta tuli, see kuu igatsatud pilw! Must ja kohutaw oli ta kui hiigla nahkhiire tiiw. Tuli-
sed jooned sähwisid ta südames kui oleks sääl tunglad tuules keerenud.

„Isand, sina oled armuline!“ hüüdis õpetaja ja pani käed kokku.

Ja siis saatis ta kellamehe torni ning käskis helistada nagu siis, kui sünnib õnnistegija.

Mus oli altar põllukiwil. Selle taga seisis õpetaja ning ta ees põlwitas kokku tulnud rahwas. Pühalikult löid kellad, ja kui esimesed tilgad kangel pikse müriinal maa pääle langesid, kostis rahwa laul üle wälja :

Uu, kiitus olgu igawest
Kolmainu jumalale!

Ja siis rõkkas taewa poole:

Rõrged ukfed lahti minge,

Siionisse laske mind:

Rõõm siis täidab minu hinge —

Isfand, fiit ma leian find!

Siin näen finu palet ka

Paiſtawat waimu tulega.

Ja lõpmatute wälkude walgel ja wihma walingul tõstis õpetaja käed üles ja õnnistas rahwast ning põldusid kui Noa pärast weeuputust.

Uga wihma sadas ja sadas, kuid inimesed ei tunnud, kuis nad läbimärjaks said.

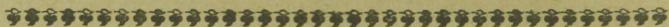
Sel ajal seiſis Eſä onni ees ja waatas kaugele üle Torgla, kus Jumala ſaare püha hiis ſinetas. Põlew ſoo auras woolawa wihma all kui hiigla kütis.

Sälle helendas päikene. Taewas ujusid juba walged sügisilwed, kuid maa löi alles haljendama, nagu oleks uuesti kewade tulnud. Põua uni oli mööda. Inimesed ei tahtnud weel uskudagi, et nad olid pääsnud surmast ning kaduwusest.

Uga siiski — tühjadel põldudel kõndis luitunud, punaste filmadega nälg ja waatas küla poole . . .

Willemigi pääst auras raske põuandu. Kuid midagi jäi finna, mis ei hääbunud ega furnud, mida polnud wõimalik millegagi tappa. See oli igatsew, otsw mõte. Minult filmapilguks langes temasse tume mure Maia pärast, kes jäljetult ja jäädawalt ei tea kuna ning kuhu oli kadunud. Kuid siis kustus seegi ja warsti polnud orja armastusest enam muud järel kui udune mälestus. Otsw ja igatsew mõte aga pöörles ja rabeles kui filmitu kutsikas, langes maha ning tõusis uuesti üles.

Rui nädala teopäewad mõisas olid tehtud, afusid Esä ja Willem jällegi oma põllu kallale. Ruid suurt polnud siin teha. Sest wilja asemel kõlkusid nurmel kasteheina kulukad ja kahisesid tuules tasa ning haledalt. Waitselt ja roidunult tegid mehed tööd, teades, et nälg ikkagi tuleb.

Rui nad aga õhtuti läwel istusid ja piipu popsiid ning hämarduwale Torglale waatasid, mille taga taewas weel loodes kumendas ning roosad udupiltwed ujusid, siis tärkasid kummagi pääs salajased mõtted. Aeglaselt liikusid nad neis madalais pääluis, ilmusid alguseta ja kadusid lõputa, kui roosad aurupiltwed Torgla kohal.

Raugel järwede kallastel laulsid hallid kured lõpmatut laulu. Hämaruse lained kerkisid metsade kohal. Jumala saare hiie latw mustas ehapunalises sügistaewas.

Mehed istusid onni läwel ja kumbki unistas omis mõtteis. Pilt pildi järele tõusis Willemi pääs.

. . . Taewas ujuwad walged ja hallid sügispiiltwed. Nende taga sinab põhjatu sügawus. Piltwed aga ruttawad ikka kiiremini ja kii-

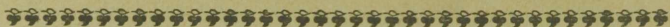
remini ning wõtawad ifka imelikuma ja imelikuma kuu.

Maa pääl on lainetawad wiljawäljad, läikiwad weteawarused, mühawad metsad ja kohawad linnad. Inimesed seisawad wäljadel reas ja lasewad kõrvi langeda. Uga higi woolab . . . woolab igawesti . . .

Siin on külad ja kirkud, see siin maa ja too fääl ülewal taewas. Rõik on nii selge ja nii arusaadaw.

Kuid — mis see pöörleb fääl kumisewas pääs ja mis see nutab nii haledalt, haledalt rinnas, kui filmad kõrgel taewas lendawate sügis-pilwede poole waatawad?

. . . Selgel talweööl firawad tähed taewas ja üle lumiwäljade lainetab kuu rohekas walguis. Raugel küngaste taga heliseb aiskell ja laulab killamees jumalalaulu haleda, peene häälega. Rõrgel särawad sõelatähed, härjad, wanker, wäri-sewad pää kohal linnutee tulufesed kui wäikesed helkiwad helmed. Kuu näib suurenewat ja wähenewat, taganewat ja lähenewat; wahel on ta kollane, fiis kahwatu-walge, fiis uuesti rohekas-udune.

Jah, sääl on tähed ja sääl on kumaw kuu, kuid mis on nende taga, teispool tähti, teispool kuud? Sääl olla taewas, olla öndsate riik ja igawene paradüis. Ja kui ka need on, — mis on siis teispool neid? Mis on kõigest sest eemal, mida me tunneme ja mille nime me teame? Kui sääl midagi ei ole, mis on siis „ei midagi“? Me pole iial seda näinud, mille nimi oleks „ei midagi“. Mis on säälpool otsatust?

Sellepärast waatawad filmad kõrgesse taewa sinasse, aga rinnas wärioseb midagi walusalt, walusalt, ning tahaks lennata isegi ühes ruttawate sügispidwedega kuhugi kaugele, kaugele, — sinna, mille nimegi me ei tea . . .

. . . Kui Willem alles poisikene oli ja mõisa härjakarjaseks Turmawere söödil käis, siis istus ta fagedasti lumivalge Karja-Otiga tuhanda-aastase tamme all. Wana karjus westis endiseist waenuajust ja södadest. Siis sõitis kuningas Kaarel üle sellesama Turmawere söödi, aga all soos jäi rappa finni ja kaotas saapa mudasse. Oti isa oli kuningas Kaarlile oma saapa annud. Pärast aga finnis suur kuningas saapa täie kuldtukatid karjase isale.

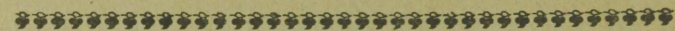
~~~~~

Willem nägi weel nüüdki läwel unistades, kuis suur kuningas Raarel oma kõrge walge hobusega läbi soo kihutas, nii et saapad kaotas. See oli ammune, muinaslooline, ja ometi weel nii imelikult lähedal.

Jah, kord oli Willem tofina-aastane poisikene ja kuulas Karja-Dti lugusid. Seegi oli kord noor olnud ja selle isa oli kord kuningas Raarlilt saapa täie tukatid saanud. Oli kord kuningas Raarel, pidas pikka sõda, aga enne teda oli ka palju kuningaid ja palju sõdu olnud. Ta isegi saab wanaks, sureb kord ära, aga pärast teda sünnivad uued inimesed ja surewad jälle ning ei ole miskit muudatust igawesest ajast igawesti. Jah, kord tuleb küll wiimnepäew, maailm saab otsa. Aga mis tuleb siis pärast wiimist päewa ja mis tuleb pärast seda, mis pärast wiimist päewa tuleb? Kuna on igawiku algus ja kuna on lõpp?

Oi, kuis me kardame otsatust ja igawikku, sest et see me mõistusest üle käib!

Sellest on finistes filmades, mis lendawate sügispiilwede poole waatawad, nii palju leina ja haledust, igatsust ning hirmu . . .

Tuhanded pildid tõusid Willemi ees üles, millele ta ei leidnud seletust, ja tuhanded küsimusi, millele polnud vastust. Ta oli kui liiwaterakene mererannal luite taga: kuulis elumere võimast mühinat ja aulide kisa teispool liiwaterirnu, kuid ei näinud merd ega aulisid. Suure sügistormi lained käiwad müriinal üle käprade ja naswade, aga luite taga lamab liiwatera ja kuulab lõpmatut mühinat . . .

Kui muinasjutt on inimese elu: Kusagil metsa sügawuses ärkawad imelikud lilled. Heledalt õilmitsewad nad kui tähed taewas, kuid koiduni on nad ammugi kustunud. Kes teab, et nad forid on õitsenud? Kustunud ja kadunud . . . aga ometi lõkendasid nad nii heledalt kui tähed taewas . . . kustunud ja kadunud . . .

Willemi kõrwal künnisel istus kõssi wajunud, haldunud näoga wanamees ja waatas tuhmide filmadega jalgade ette maha. Mis üle ta mõtles? Võib olla, oma nooruse, waese elu wõi jumala ning inimest ümbritsewate saladuste üle. Kuid võib ka olla, et ta miski üle ei mõelnud, waid ta saja-aastasest pääluus ujusid wärwitud ja kujutud

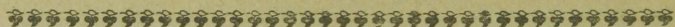

mälestused ning unistused kui nahkhiired maha-
jäetud templi kottpimedate wõlwide all. On nii
waitne ja pime, ning kest seda pimedust ja waitust
kuulub korraga, kuis sääst, kes wõlwialusel puhkas,
haledalt kisendab: nahkhiir on ta saawutanud. Nii
on ka wanaduses unistawa inimese pääs pime ja
waitne. Kuid äkki tunneb ta, kuis rinnas miski
haledalt kisendab. See on minewiku waluhaaw,
mida nahkhiireline mõte lenneldes puudutas.

Meeste filmad waatafid liikumata Sumala
saare poole, mille taga eha weel waewalt punetas.
Püha hiie ladwa piirjoon weretas.

. . . Wihmust hoolimata põles Torgla kui-
wunud külg edasi. Siin ja sääl tõusid samblast
paksud suitsufambad ja heljusid pahakuulutawalt
üle soo. Siin ja sääl jooksid tulijooned üle lau-
gaste, ilwesheina walged nupud põlesid puuwilla
kombel ning kadakaoksad ragisesid karedalt. Miski
ei takistanud tuld. Sügawas pinna sügawuses
häwines saladuslikult see, mis aastasadade jooksul
niisama saladuslikult oli süündinud.

Ühel sügisõhtul istusid Esä ja Willem jälle onni lähel mõtteis. Kui wanamees filmad üles löi, nägi ta Sumala saare kohal imelikku walgust. Puie otsil keerlesid wäledad tulekeeled, sädemed pudenesid ja tuli kustus. Kuid warsti tõusis ta teises kohas uue jõuga ning löi lainena kõrgele. Mustaw suitsupilw heljus tumenewa taewa poole.

„Isa, pojake, waimuke! . . .“ karjatas Esä, kuna ta käed ja jalad wärisema hakkasid. „Sumala saar põleb! . . .“

Ja siis ruttas ta tuigerdades kallakut mööda alla ja kadus tõuswas hämaruses.

„Esä, kuhu sa lähed, kuhu?“ hüüdis Willem.

Kuid ta hääl kustus wastufeta ja ümber jäi wait.

Saar aga põles. Üle laugaste oli tuli kulu mööda sinna läinud ja nüüd ta põles. Poole tunni pärast seisis saare kohal määratu tulehammas, mis paistis kui tulepurstawa mäe leek. See oli sügise, pillaspime. Punased warjud jooksid üle soo, taewasse tõusis eha ja aegamööda ilmus sinna ka walkjaspunane rist, mis ühest taewasest wast teiseni ulatas . . .

Willem jooksis meeletuna sool edasi-tagasi, langes laugastesse, ringutas käsi ja kisendas appi.

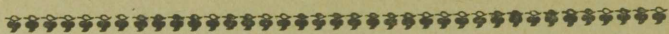
Uga saar lõendas, sädemed tuiskasid taewa, tuha pilved tõusid õhku ja tõusew tuul kandis nad kaugele lõuna poole. Soo ümber seiswate metsade ladwad kumasid weripunaselt. Ikka suuremaks kaswis eha taewas. Neli heledat sammast ülesid saare kohal ja nendel kangastus uus saar, otsekui endise wastuhelk.

Rured keerlesid kisaga õhus. Hundid seisid salkadena hõõguwa soo kaldal ja waatasid saare poole, hambad irwi ning filmad leekides. Ja ülewal suitsu ning sädemete meres keerlesid kisawad linnud, tiiwad tulekahju kumast punased.

Esä, kas jõudsid appi oma häwinewatele jumalatele, wõi langesid sammasteelt mustawaisse laukaisse?

Rörgel taewas kumas rist. Tõesti, keegi oli jumalate juure jõudnud . . .

Rui päike tõusis, oli maailma süda — Jumala saar — kadunud. Inimesed olid oma Jumala saare pilwedele tõstnud, kus nad waimus kummardasid.

Alga . . . wähest seifid need nägematud walguš-
fambad endise saare kohal . . .

Ja kui päite tõufis, leegitses kogu mets
Torgla soo ümber. Kümned werstad olid laine-
tawa tule all. Üks hoog tuli teise järele. Suu-
red suitsu pilwed kohifesid tormawa tuule ees.

Hundid rändasid põhja poole. Alga mõne
päewa pärast wenisid suured kurgede, neppide ja
pistrikkude parwed lõuna kaarele . . .

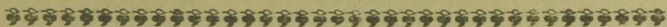

„**R**lut, klut!“ langesid weepiisad niiskelt wõl-
wilt. „Rlut, klut!“

Ähetooniselt kõlisesid rauad wastufeks. Lossi
keldris oli pilkane pime. Ja kest seda pimedust
kõndis Willem kiwisamba ümber. Rauad kõli-
sesid ta jalus, aga ülevalt wõlwilt langesid
pisarad.

Wiha pärast herra waranduse põletaja, nõi-
duja, jumalasalgaja ja libahunt oli wangis ning
ootas kohut. Raua polnud see keller enam rau-
dade kõlinat kuulnud. Mõõda olid rüütlite ajad,
mil waenlasi maa all kiwikeldrites nälga suretati.
Mõõda olid wägimeeste ajad ja wäikesteks olid
rüütlite waenlesed jäänud: teopoisil nuhelti tal-
lis witsjadega, ei teopoisil olnud aega keldris
finni olla.

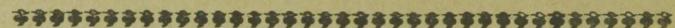
Tunnist tundi ja päewast päewa kõndis juma-
lasalgaja, ei ootanud midagi ega kartnud kedagi.

„He he hee!“ naeris kuri.

„Ha ha haa!“ wastas wang, ja nende naer wõttis üksteise ümber kinni, tantsis ja keerles nende pääkohal ning kadus wõlwaluste sügawuses. Aga kuri fosistas Willemi kõrwa:

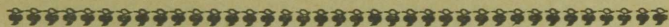
„Snimesed wannuwad ja paluwad, naerawad ja nutawad ning hammustawad üksteisel kõrid ristteil läbi... Aga waata, mina istun kiriku torni kuke seljas ja naeran iga ilmakaare poole: he he hee! Ja mis wõib olla suurepärasem kui naerda! Ja mis on ehitamine tulekahju wastu! Mis on otsimine, igatsimine, töö — kõige eitamise, häwitamise, erapooletuse täiuse wastu! Las minna, nagu läheb! Ei ole see suur, kes mõndagi wõib, waid see, kes suudab mitte midagi teha. O, süüa ostab igaiüks, aga mis sügune jõud peab sel olema, kes roogade juures istudes nälga sureb, maja ukse ees ära külmas, kõrge puu otsast langeb ja okstest ei katku kinni wõtta! Mis wõib suurepärasem olla kui naermine, kui su elu ja surma üle otsust tehtakse! Mis sügune jõud on ühes langetas kiwis, kui ta mõtlemata ja aset otsimata läbi õhu lendab! Ei oleks maakera, kuud, tähti

ega päikest ees — ta lendaks igawesti, i—ga—
wes—ti! Niisama wõimas oleks inimene, kes
täieliselt erapooletu oleks enese ja teiste vastu...
Tõesti, suur ja sügaw on ühe rõõmsa kuradi mõt-
tetarkus, kes kiriku torni kuke otsas istudes wäik-
lase ja rumala jumala pääle alla naerab!

Ruri ja inimene — see on inimene ajas ene-
fega juttu, ja ta mõtted liuglesid kui mustad wae-
reslinnud, kes nooda pulladena ridastikku sügawail
mere woodel ujuwad.

Willem kõndis, ja ta filme ees kerkisid mä-
lestused läinud ajast: Kusagil Torgla soo ääres
elas teopoiss pool-hullu wanamehega, orjas, tahtis
naist wõtta... oleks ise wanaks läinud lõpmatus
orjuses ja wiletsuses... ja oleks kord surnud ja
maha maetud... ning siis oleks kõik otsas olnud.
Kui wilets on ühe inimese-looma elu! Mis wõib
olla rumalam kui enese alalhoide tung, tung elada
ja mitte kaduda! Ja jõuaks ta niiwiisi tahta, et
iganes ei kaoks, ei sureks, siis maksaks tahta! Kuid
ära kaob ta wiimaks ometi! Kuradil on õigus:
küll peab see üks waene loom olema, kes tahab,
mida ei jõua, ja ei taha, mida jõuaks!

Aga ühel päewal tuli Willemi juure t e m a ,
kuradi wastand. Mustana sambana seisis ta wangi
ees ja hüüdis :

„Inimeselaps!“

Wang hüppas üles, firutas rusikad wälja ja
kifendas :

„Ah sina see oled! Ah sina! Sina, kellest
ma ei tea, kas sa olemaski oled, aga kes sa kogu
mu rumala elu oled purustanud, mind sest une-
näost äratades! Ära kardada mind, ma ei wihta ju
sind. Sest mis on üks jumal, et inimene teda
wihtama peaks, inimene, kes ta ise wahest loo-
nudki on! Ja ometi — kui sind ka olemaski pole
— ikkagi oled sina ses süüdi, et inimene end alles
hoiab. Sina oled see, kes enesehoide tungi kin-
nitad ja enese häwitamist keelad. Ja see on see
kõige suurem waenlane inimesel! Sina olla ini-
mese elama pannud ja üksi sinul olla õigus teda
kaotada! Sinul! Ära neetud olgu sa, ära neetud!“

Aga t e m a naeratas, sest ta tahtis näha,
mis teeb üks mässaw inimene ometi ilma temata,
temata, kes ta on maailma sünnitaw energia, loow
ja edasikandew! Ta naeratas ja ütles :

„Armas inimeselaps . . !“

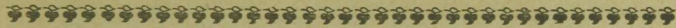
„Ah sina naerad! Sina naerad weel!“

Ja wang tormas tiigrina edasi. Ta käed olid kui raudhaagid, ta hambad risti ja ta filmis ääretu wihaleek. Ta hüppas tema kõrri kinni, surus ta enese alla ja kägistas ära! Oi, kuis ta rabeles, wastu pekkis, palus, kiskendas ja heitles! Aga mis hoolib üks wihane inimene jumala palwest! Wähe halastawad jumalad, inimesed — ei tiialgi! Tühjused tormasid heitlejate pääkohal kofku, päälpoolpilwine pitne mürises ja raksus, ja just kui Sinai mäel, nii oli siin uus artwetegemine. Aga inimese raudsed sõrmed tungisid tema kaela ning kägistasid ta ära . . .

Siis oli inimene furnud. Sest ta oli oma jumala eneses kägistanud.

Ta furnukeha üle sumises igawene waietus, aga ümber wenis tühjus — nii suur ja lai kui ainult igawik, nii pime, mõõtmatu, ja süiski nii kui ainus filmapilk.

Inimese pärani filmad waatasid mustawasse tühjusse ja näisid weel pärast surmaga walusalt igatsawat ning küsiwat:

„Uga mis siis, kui sääl ülewal ja sääl
all . . . ometi midagi on? Mis siis . . . jah,
mis siis . . . “

„Klut, klut!“ langesid pisarad külmalt wöl-
wilt. „Klut, klut!“

1905.

Udo Wabbe
taan ja eelleht.